

UN JUDICI DE BRUIXES DE L'ESQUIROL (1619-1621)

Un dels temes que encara estan presents dins del que podem denominar “món de l'imaginari” popular és sens dubte el tema de les bruixes o, més genèricament, de la bruixeria. No falten records, rondalles, històries i, en alguns indrets, referències toponímiques relacionades amb el tema¹.

Si avui ens atrevim a presentar un cas concret no és pas des de l'òptica romàntica que pot oferir el tema, sinó amb la intenció de donar a conèixer una part de les mentalitats que dominaven la nostra comarca fa escassament quatre-cents anys (no cal anar tan enrere) i que, a més, aporten informació interessant de cara a crear un “corpus” històric sobre el Collsacabra. De passada, trobarem un clar exponent de la mentalitat del poble a Catalunya durant l'època del barroc. Tanmateix, la visió que tenim de la cultura del barroc no acostuma a tenir en compte aquesta realitat.

Antoni Pladevall², en un complet estudi, donava a conèixer el tema i el situava en el seu context històric i geogràfic català i més concretament de la comarca d'Osona. En el nostre cas concret, no hem fet altra cosa que centrar-nos en un dels casos que ell esmenta i que afecta al poble de l'Esquirol, “de la parròquia de Santa Maria de Corcó”³ i transmetre amb més detall els documents originals conservats en un lligall a la Cúria Fumada, de l'Arxiu Episcopal de Vic.

La documentació que hem consultat conté un conjunt de casos de judicis a diverses poblacions d'Osona (Seva, el Brull, Taradell, Viladrau, l'Esquirol...). El fenomen va centrar l'atenció dels estaments polítics i religiosos del moment, tant a Catalunya com en diverses àrees d'Espanya. Les conseqüències, a efectes de repressió si hem de donar crèdit a alguns historiadors, serien importants⁴.

Comenta el mateix A. Pladevall: *No hi ha notícies suficients per parlar d'una persecució sistemàtica abans d'inicis del segle XVII. En aquest segle, però, la cosa canvià radicalment: la bruixeria co-*

*mençà a ésser considerada com un perill social i hi hagué una psicosi de viure envoltats de bruixes i de que calia lliurar-se d'elles per a preservar la societat i la terra de llurs malefícis.*⁵ Hem de creure que el Dr. Pladevall es refereix al context català ja que, si ens centrem en l'europeu, la bruixeria va ser molt perseguida des de finals de l'edat mitjana, sovint sota la iniciativa de la mateixa Església⁶ que insta a actuar contra les bruixes i els bruixots que no són més que l'encarnació a la terra del poder del dimoni i que signifiquen la negació de la fe.

Sempre seguint la nostra font, Osona no estaria fora d'aquesta mentalitat i de la consegüent persecució. Entre 1618 i 1622 (moment en el qual es mouen les nostres protagonistes), es varen penjar, acusades de ser bruixes, catorze dones a Viladrau, sis a Sant Feliu Sasserra, quatre a Taradell, quatre a Seva i el Brull, tres a Susqueda i a Rupit i una a Vilalleons. I això només pel que fa referència a Osona i deixant de banda els casos d'altres indrets com Terrassa, Sabadell, l'Urgell, la Cerdanya, la Garrotxa...

Escriu Julio Caro Baroja, un dels especialistes del tema de la bruixeria: *Para iniciar una causa basta la acusación de un particular o la denuncia, sin pruebas, hecha por alguna persona celosa. Lo más corriente es, sin embargo, que el juez la abra ante el rumor público. En determinados casos puede bastar el testimonio de un niño; también el de ciertos enemigos de la persona acusada... El brazo secular se apodera de ella, pues el crimen de brujería no es solamente religioso, es también civil.*⁷

Al darrere d'aquesta actuació hi ha la pretensió de guardar l'ordre, de fer fora de la societat aquelles persones que poden alterar l'ordre social i, també, de buscar culpables a les situacions de desequilibri com poden ser una mala collita, una pedregada, una inundació, una malaltia no esperada... Aquests temes acostumen a sortir en tots els judicis de bruixes i són presents en el cas que presentem.

El marc general

L'imaginari popular ha relacionat fins els nostres dies l'actuació negativa d'algun tipus de poder malèfic en les qüestions que més els afecten, sobre tot en el cas dels efectes climàtics. Algunes mostres de testimonis de finals del segle XIX⁸ ens ofereixen alguns exemples que fàcilment podem extrapolar al Collsacabra. El primer testimoni confessa: *Jo crec fermament qu'els bruixots son los que fan los temporals. Un dia'm vaig trovar ab un company de camí que havia estat set anys bruixot. Várem anar plegats unes tres hores y'm vá explicar cóm ho feyan, que es de la següent manera: Encenem una petita foguera á la vora de una font, circumstancia que es del tot punt indispensable. De aquella foguera surt una columna de fum molt prima, que poch a poquet se va extenent per tot, y pren tal consitencia que podria passar-hi un carril pel damunt. Los bruixots pujan a dalt de aquell núbol de fum i lo fan anar allá ahont ells volen. Mes devagades trovan als pobles previnguts i de cada cop de batall de campanes los tiran de aquí a n'enllà, o bé a cops de Veracreu los fan sortir del terme. Aquell bruixot me deia que cada vegada que'ls succehia això, patien molt.*

Un segon testimoni, també de finals del segle XIX explicava: *Un germà meu que es de Llers, portà un dia un grapat de balas al rector de Figueras pera que les benehís i aquest li va dir: Axís, aixís ho haveu de fer, sols que en lloch de portarlas a grapats, las hauriau de dur a cabassats, y tirar de valent al mig del brui, que faran blanco. Mon germá ho feu aixís. Un dia de temporal comensà a tirar al brui y li caigué als peus una orella ab arrecada que no podia ser més que d'una bruixa.*

En els testimonis que apareixen al nostre sumari de l'Esquirol surt diverses vegades aquesta creença. Apareix també en el judici a les bruixes de Viladrau: *...y altra volta, en lo estiu passat nos ajuntarem prop de Amer que y erem anadas muntadas per los ayres y ferem allí en la aigua que y havia los conjurs ordinaris y caygué pedra que ni havia algunas com lo puny. La mateixa acusada, Antònia Rosquellas, confessa que, junt amb les seves companyes, recorrien*

Gravat alemany el segle XVI. Dues bruixes preparen un beuratge.

els pobles de Querós, Susqueda, Espinelves i Vilalleons, destruint els sembrats i tot el que podien a base de pedregades seques.

Un altre tema associat amb les bruixes és el fet de devorar nens no batejats i d'utilitzar la seva sang per confeccionar els seus ungüents. Trobem sovint que els jutges forcen les acusades que confessin que han desenterrat nens prematurs morts abans d'ésser batejats. És curiós observar com s'associa el tema de la pretesa bruixeria de la principal inculpada de l'Esquirol, la Margarida Templat, amb el pretès enterrament d'un avortament prop del mas Arquerons. També és normal associar el dimoni amb animals o al fet que siguin les mateixes bruixes les que es transformin en animals. Els animals que més apareixen són: un gat negre, una mula, sargantanes, corbs, ratapinyades... Rondalles i llegendes estan plenes d'exemples semblants. Al judici de l'Esquirol apareixerà el dimoni en forma de llebre.

I encara un tercer fenomen a destacar: les bruixes ocasionen malalties sovint a resultes del que se'n diu "ullprendre" (dit també "el mal d'ull"). La

Gravat anglès de finals del segle XVI que presenta el penjament de tres bruixes.

imaginació popular no té altra resposta que la de culpar a persones assenyalades (normalment dones) d'alguns mals físics. També trobem aquest tema en el nostre sumari per boca d'un testimoni.

Els judicis no fan més que recollir les creences populars que són fruit de la imaginació que substitueix la racionalitat. Sovint és la mateixa voluntat dels jutges de sentir el que pretenien sentir, encara que això no s'aconseguís si no era per mitjà de la tortura física.

La persona del testimoni serà fonamental dins qualsevol judici. Com diu un escriptor del tema⁹: *Uno de los elementos esenciales de los procesos y causa, muchas veces, del desenlace final de los mismos, es el del testigo. Individuo, en una inmensa mayoría de casos, con un indudable sustrato neurótico, en el que se pone de relieve la tendencia a referir hechos inventados o imaginarios, en una característica típicamente histórica, como es la mitomanía, que influye de manera decisiva con sus historias en el veredicto de los jueces.*

A Vic, en un judici contra una implicada de Viladrau, la Margarida Rosquella, (judici que acompanya els nostres documents i que té data de 27 de maig de 1620) es transcriu: *...i posada dita Antonia Rosquellas assentada en lo banch dels torments, tota nua sols ab uns panyos de tela, fou dit pel Magnífic senyor assessor: Antonia Rosquellas ja saps que estas condemnada a tortura perque*

digas la veritat si fores tu la que setze anys fa ... i per quan la dita Antonia Rosquella no volgué dir la veritat fou manada abocar en lo banc i lligada fortament, i foren manats los ministres que tiressin de la corda. Després del turment, aconseguiren que l'Antònia Rosquella confessés: Senyors, jo us diré tot: uns quinze anys ha poch més o manco, que Maria Joaneta i Serrat me ensenyà el art de bruixa en un hort més avall de casa sua i me digué que si volia ser bruixa que lo diable me mostraria tanta cosa i aquí mateix me isqué lo dimoni com un home jove amb molt mala cara...

A continuació comença a citar noms d'altres dones, que era el que el jutge pretenia i volia sentir, acompanyant la seva declaració de tot un conjunt de malifetes que acostumaven a fer.

El sumari de l'Esquirol (1 d'agost de 1619 - 3 de desembre de 1620)

El procés que presentem recau sota la jurisdicció de Francesc de Montcada, senyor del Cabrerès. Actua com a notari Francesc Osona, de Vic. És un procés que ocupa 70 folis a doble cara i en la seva redacció cal·ligràfica mostra la mà d'almenys tres copistes diferents.

Joan Sorribes, de la parròquia de Sant Martí Sescorts, presenta una denúncia contra Margarida Portús, àlies la Perolera, la seva filla Àngela Perolera, Elisabet Fàbregues, àlies la Farrera Vella, i la que resultarà la principal inculpada, Margarida Templat, àlies Arnissa, a les que acusa de ser bruixes.

A la primera part del sumari testificaren Caterina Vilanova, vídua, de 45 anys, àlies la Teixidora, Joana Antentes, muller de Pere Antentes, Montserrat Torrent i Segimon Peray. En un primer moment no sembla pas que l'interès del jutge es centri en el tema de la bruixeria. De les declaracions dels testimonis en resulta una història truculenta que derivarà a temes més greus. Els testimonis declaren que Montserrat Torrent està involucrada en la desaparició d'un fill seu recent nascut, fet que ella nega. Confessa que el fill va néixer mort i que va donar

les despulles embolicades amb un drap al seu marit per tal que les enterrés a l'hort. El tema s'anirà clarificant al llarg de les declaracions que segueixen. La pretesa desaparició de la criatura va ser el desencadenant de tot el que seguirà.

La Montserrat Torrent involucra en el fet (possiblement per desviar el seu protagonisme) Àngela Perolera i declara que aquesta s'havia compromès a fer-se càrrec de la criatura. En no trobar-la a casa seva, no li va quedar més remei que enterrar la criatura morta al bosc prop del riu i del mas Arquérons. Declara: *És veritat que moltes vegades jo he sentit a dir que Àngela Perolera era bruixa, i si jo he feta la baixesa que he feta jo us juro que ella n'és la causa, que jo pels seus consells he fet el que he fet.**

Abunda en el tema el testimoni d'Antoni Deu, pastor de Falgars que confessa que fa temps que ha sentit pel poble que la Perolera i la Torrent s'havien menjat la criatura que havia parit la darrera d'elles i que enlloc de la criatura havien enterrat una carbassa.

A partir del dia 31 d'agost les declaracions prenen un altre camí i entraran de ple dins el tema de la bruixeria al poble. La primera declaració la fa Joana Antentes que explica que va anar a missa el dia de Nadal i que es va asseure al costat d'Àngela Perolera. Al moment de combregar li diu l'Àngela: *Tinc tota la boca plena de cabells". I com que tothom deia pel poble que era bruixa, vaig pensar que era veritat.* També declara que pel poble corria la notícia que a Taradell havien penjat unes bruixes i que l'Àngela havia dit a la seva mare: *"Ai mare, que ens faran a nosaltres ara?"* Continua dient la Joana Antentes: *I jo sé molt bé que la mare de dita Àngela Perolera molt temps ha té tot lo cap del nas mal i he sentit a dir que algun vespre l'havien agafada en alguna casa i que aleshores li havien fet aquest mal. I és veritat que tant l'Àngela com la seva mare són bruixes.* El poble acostumava a senyalar i a marginar del col·lectiu persones, normalment dones velles o vídues, que presentaven algun defecte visible i repulsiu. És el cas de la nostra Perolera.

El judici no es torna a posar en marxa fins el dia 4 de juliol de 1620 i només es centrarà en les preteses bruixes. Torna a declarar Joan Sorribes, que havia presentat la primera denúncia: *He sentit a dir que eren bruixes Elisabet Fàbregues, la Perolera, la seva filla, la dona d'en Templat anomenada Arnissa, la Graneta Vella i la dona d'en Pere Torrent, àlies la Torrenta.* El testimoni d'Antoni Colobrans, sabater de l'Esquirol, torna a centrar-se en les inculpades: *Fa uns tres o quatre mesos la Fàbregues va entrar a la meua botiga i em va demanar si tenia alguna cosa per treure les marques que portava a l'esquena una bruixa. Jo li vaig contestar que sí, que anés al capellà i que fes el que el confessor li digués.*

En Salvador Peray (alcalde del poble que tindrà un protagonisme destacat en el cas) declara que la dona d'en Joan Franch li havia explicat que havia enviat la seva filla de dotze anys a comprar a casa de la Templat i quan va tornar li feia mal al coll i al cap. El mateix Peray li va demanar que acusés la Templat de bruixeria pel mal que havia fet a la seva filla. Al final veurem com declararà, possiblement sota pressió de l'autoritat.

El dia 7 de juliol declaren diverses persones que aportaran dades interessants, no només sobre el cas sinó també de cara a entendre i interpretar la mentalitat popular.

Declara en primer lloc Pere Bach, del mas Bach de la parròquia de Sant Llorenç Dosmunts (Pruit): *La vigília de Sant Pere vaig anar al mas Cos, de la parròquia de Corcó, propietat meua, per veure tot el mal que havia fet la pedregada. El meu masover, en Vilamala a qui diuen el Vermell, em va dir que en un tros de pedra caiguda del cel hi havien trobat un cabell d'un pam de llarg, cosa que demostra que la pedregada era cosa de bruixes. Ens vàrem posar a parlar de coses de bruixes i em va explicar que fa uns dies, mentre estava recollint aglans en una rompuda on hi havia la Templat, aquesta li va explicar que l'havien fet anar a Vic i l'havien fet despullar per veure si tenia les senyals de bruixa al cos i que li va dir que havia passat molta por.*

A continuació es recull la declaració de Miquel Caselles, de la parròquia de Sant Julià de Cabrer. Aquesta declaració ens tradueix la psicosi que es viuria al poble sobre el tema de la bruixeria: *Fa un temps que en Salvador Peray que era jurat (alcalde) i jo, vàrem enviar a buscar un home que segons deien sabia reconèixer les bruixes. Ens vàrem passejar amb ell per l'Esquirol i ens va dir que no havia pogut endevinar ben bé quines eren bruixes i quines no perquè anaven molt abrigades, però que li semblava que podien ser bruixes la del mal al nas (la dita Perolera) i la seva filla Àngela i que a partir d'aquestes dues podríem descobrir les restants. Ens va aconsellar que les tinguéssim cinc dies a la presó i que a la fi els hi freguéssim l'esquena amb un tovalló nou i després amb un drap de llana amb cendra dintre, fins que aparegués la marca. Aquest home ens va dir que el lloc on ell vivia no hi queia mai pedra perquè ja no hi havien bruixes. Aquest home tindria uns 25 o 30 anys, portava barba negra i per la seva feina li vàrem pagar quatre rals.*

Aquesta declaració dona peu a molts comentaris. En primer lloc cal destacar la implicació de l'autoritat civil en un tema com aquest, fet que ens indica la transcendència social que es donava a la bruixeria. També cal destacar el fet que, sovint, ser geperut, tenir un defecte físic, ("tenir mal al nas")... podia ser un equivalent a ser bruixa, que en un context social equival a dir "marginada".

Però d'aquesta declaració en volem destacar la presència al poble d'un foraster "especialista" en detectar bruixes. L'existència d'aquest enigmàtic personatge el recull A. Pladevall¹⁰ que ens parla d'un tal Tarragó que s'havia fet famós per terres de Solsona, Berguedà, Bages, Igualada, Vic, Sabadell, Terrassa... i que es dedicava a la "caça de bruixes" en aquestes dates, cobrant honoraris per la seva feina. El bisbe de Solsona el denuncia com un "embaucador". La presència d'aquest personatge (o d'un de semblant) es confirma, així mateix, per documents existents a la comarca del Lluçanès i a Igualada¹¹ on, en una reunió del 24 d'octubre de 1618, es comunica al Consell Municipal que *en la ciutat de*

Manresa i Santpedor i altres viles han enviat a cercar un home que, segons es diu, coneix les bruixes. El Consell acorda de forma unànime contractar els seus serveis, i que les despeses que se'n deriven es pagaran a parts iguals entre tots els veïns.

Citem textualment a A. Pladevall: *Rest a clar que l'origen de la persecució de les bruixes no cal cercarlo en cap decret superior, sinó més aviat en una fòbia popular, atiada per alguna causa concreta. Ens resistim a creure que fos en Tarragó sol l'únic responsable de la persecució, tot i que, segons paraules del bisbe de Solsona, es movia per l'indret on varen començar els primers processos... Sembla evident que l'acció d'en Tarragó i d'altres "descobridors de bruixes" serví per desencadenar algunes persecucions particulars, com la del Cabrerès, però això fou possible perquè l'ambient es trobava propici i caldejat.*

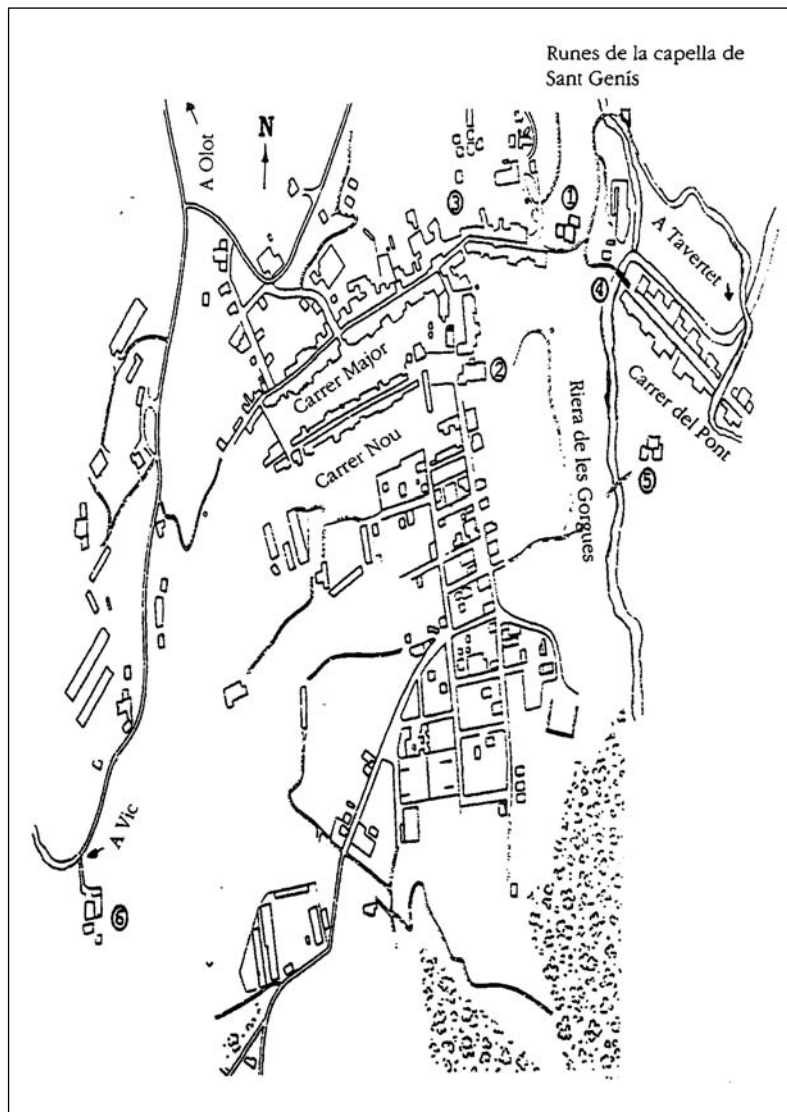
Recuperant el fil de les declaracions del dia 7 de juliol de 1620, ens trobem amb el testimoni de Joan Reixac, hostaler de l'Esquirol, que amplia les declaracions anteriors de Miquel Caselles: *Fa uns sis mesos va venir a casa meua un home que anava de camí. Mentre sopava em va explicar que quan havia entrat a l'hostal de la Graneta (?) havia vist una dona que ell sabia que era bruixa. L'endemà va anar a la capella de Sant Genís (antiga capella que existia al costat de l'actual pont de Can Corema, prop del mas Perai de l'Esquirol) i quan va tornar-ne em va dir que havia trobat l'església plena de bruixes. L'home volia marxar però jo li vaig demanar que esperés fins el vespre que arribessin els jurats i que faria per manera que li paguessin alguna cosa. Ens vàrem passejar pel poble i va reconèixer la Fàbregues, Les Peroleres, mare i filla, la muller d'en Templat i la Graneta Vella... El diumenge passat quan venia de missa, vaig veure l'Elisabet Fàbregues i el seu nét Jacint davant la porta del seu galliner. El nét amenaçava la seva àvia amb un bastó i li cridava moltes vegades que era una bruixa, mentre l'àvia li cridava "ja t'hagués escanyat jo quan eres petit" i el nen contestava "no hauries començat amb mi" donat que ja n'havia escanyat d'altres.*

Les declaracions continuaran el dia 25 de juliol amb Honesta, filla de Joan Batlle, fuster. La seva

és una declaració que no té desperdici i que ens connecta amb un altre aspecte clau del fenomen de la bruixeria: les relacions sexuals amb el dimoni: *Fa un any l'Arnissa (Margarida Templat) va demanar-me cendra i al demanar-li perquè la volia em va contestar que volia saber si era bruixa. Ens vàrem posar a parlar de coses de bruixes i em va explicar que es reunien en un turó que ella no recordava i que el dimoni tenia part amb elles. Jo li vaig preguntar que si tenien relacions, parien, i ella em va contestar que sí, que parien una cosa com una gallina blanca. Llavors va arribar el meu amo i no vàrem parlar més del tema.*

El dia 30 de juliol declara Anna, la filla d'en Joan Franch, personatge que ja ha estat esmentat per les declaracions anteriors de Salvador Peray: *Fa tres mesos la meua mare em va fer anar a casa del sastre Templat a comprar dos diners d'aiguardent per curar una ferida que s'havia fet el meu pare al peu. La dona d'en Templat se'm va acostar a menys d'un pam i quan vaig arribar a casa meua vaig notar una escalfor al coll que em va durar cinc o sis dies. Des de llavors encara tinc goll al coll i penso que és per culpa de la Templat.*

Segueix la declaració de Montserrat Torrent que al principi del sumari estava implicada amb la mort del nen recent nascut. De la seva declaració se'n desprèn que està presa per ordre del batlle, en Salvador Peray. Confessa que sovint el seu marit es queixava que Montserrat Antentes (propietari del mas Ententes) estigués massa sovint a casa seva i que la seva muller, Joana Antentes, havia dit al seu home que el fill era del seu marit, en Montserrat Antentes. A partir d'aquells moments el marit l'amenaçava de matar la criatura quan naixés perquè havia fet càlculs i havia arribat a la conclusió que no podia ser fill legítim seu: *El meu marit comptava que jo no podia estar més que de tres mesos i per això em vaig inventar allò de l'avortament i de la carbassa per donar-li a entendre que jo havia malparit.* Tot seguit la Torrent explica que l'endemà del part havia portat la criatura a casa de la Perolera perquè li havia dit que li portés i que la ingressaria a l'hospici. En no trobar ningú, va decidir abandonar-la a la resclosa que hi ha al costat del

mas Arquerons. L'endemà, la Perolera, la Paula Llorensa, la Joana Antentes i el frare de l'Esquirol varen anar a mirar si trobaven la criatura on ella l'havia deixat i no la trobaren.

Es pren declaració a continuació a Margarida Portús, àlies la Perolera, que està presa junt amb Montserrat Torrent. Ella creu que està presa acusada de ser bruixa. Quan se li pregunta què n'ha fet de la criatura diu: *Jo sé que l'havien abandonat però no sé que l'hagi trobat ningú.* Quan li demanen si recorda haver anat a missa un dia que hi havia un home foraster contesta: *Sí que me'n recordo. Aquell home em va dir que si volia em curaria el mal que tenia al nas.*

Fins el dia 27 de setembre segueixen una sèrie de declaracions en les quals hi intervenen molta gent

Plànol recent de l'Esquirol (escala 1:10.000). Situació: (1) el Perai. (2) Església actual (1743). (3) Collsorgues. (4) Pont medieval. (5) Arquerons. (6) la Bertrana (antiga parròquia de Santa Maria de Corcó).

del poble. De les seves declaracions se'n dedueix que l'ambient al poble era molt crispat. Surten noves acusacions i inculpacions, generalment ampliant la llista de sospitosos de ser bruixes i, per primera vegada, i no és que fos un tema massa generalitzat, apareixen acusats homes: bruixots.

De les declaracions d'aquest mateix dia 27 de setembre en destaquem la d'en Segimon Peray, fill de l'alcalde Salvador Peray. Declara que *Mentre acompanyava l'Arnissa a Vic, al passar per davant de l'hostal de les Palanques, va sortir una llebre que es va posar al davant la somera on cavalcava l'Arnissa com si jugués amb la somera i durà molta estona. Això ens va sorprendre molt. La mateixa Arnissa ens confessaria uns dies després que quan anava a Vic se li aparegué el dimoni en forma de llebre.*

A partir del mes de desembre el cercle de les declaracions s'amplia amb testimonis de fora del poble. El dia 2 declara Anna Pons, de "terres d'Urgell", que és a la presó junt amb Margarida Templat: *Un dia la Margarida va caure malalta però jo sospitava que es feia la malalta. Movia les cames i els peus de forma tan violenta que donava la impressió que calia donar-li la extremunció. Jo li vaig dir que s'encomanés a Déu i ella no em va fer cas perquè estàvem barallades. Vaig començar a tenir tractes amb un tal Mensa que em va explicar que una nit havia vist entrar un gat a l'habitació on estava la Templat i que rodava per la pedra del foc que hi havia a l'habitació i que saltava damunt la Templat.* Aquesta declaració la confirmarà el citat Lluís Mensa, sastre de Vic.

La darrera declaració que presenta el sumari recull les paraules de la principal implicada: Margarida Templat. És el dia 3 de desembre de 1620. En preguntar-li sobre el mal que tingué a la presó contesta: *Això em passa regularment i és degut al mal de mare*, referint-se a la menstruació. A la pregunta sobre si les dones de l'Esquirol són bruixes contesta: *Sí, és veritat. Però jo em refereixo a la fama i no a ser bruixes de veritat.*

A partir d'aquest moments acaben les declaracions dels testimonis i apareixen els esforços del marit de la principal inculpada, Francesc Templat, sastre de l'Esquirol, per tal de descarregar de culpes la seva dona. Presentarà arguments i testimonis que tirin per terra les declaracions dels que ell considera enemics propis i de la seva dona. Dels testimonis apareguts fins aquest moment sembla que ens trobem davant una persona assenyada, amb lògica i que sap separar la imaginació d'allò que és real. En resum, ve a refutar les acusacions dels testimonis amb aquestes argumentacions:

- Anna, la filla d'en Franch, ja tenia els golls quan va anar a comprar l'aiguarent. Tenir golls al coll s'han d'atribuir a causes naturals i no a les bruixes.
- No es pot donar crèdit a les acusacions d'en Pere Bach pel fet que era jurat l'any passat i Miquel Caselles era síndic. Tots dos acusen la seva dona perquè tenen ganes que ell es gasti els diners en la defensa de la seva dona.
- El que diuen en Puidaret i la Batlle són ignoràncies i simplicitats, com per exemple quan diuen que el dimoni té tractes carnals amb persones humanes i que engendren una mena de gallines blanques, coses que només poden dir i creure les persones ignorants.
- No es pot donar crèdit al que diuen en Segimon Peray i en Jaume Arcarons, perquè haver vist córrer una llebre no permet deduir que és cosa de bruixes. Tal cosa succeí a la plaça de Gurb quan es va presentar una llebre tot i que la plaça estava plena de gent.
- La Templat és molt bona cristiana i sempre ha estat obedient al seu marit.

Gravat de 1579 (40 anys abans dels nostres fets). Interior de la casa d'unes bruixes en el moment en què es disposen a sortir cavalcant les seves escombres, per tal d'assistir a un aquelarre (reunió de bruixes amb el dimoni).

- No es pot donar crèdit a la declaració de Lluís Mensa ja que és un minyó que només té catorze anys i la història del gat que explica és cosa de minyons. Una cosa molt normal és que els gats s'acostin a la vora del foc per escalfar-se.
- Que la Margarida Templat pateix d'ordinari del mal de mare i que és normal que li hagi vingut a la presó.

De tot aquest seguit de descàrrecs en dedueix que la seva dona ha de ser lliurada de la presó i que els que han impulsat la denúncia han de ser condemnats a pagar les despeses del judici.

Ho signa el dia 17 de desembre de 1620. Acompanyen aquesta declaració alguns testimonis que testifiquen a favor de l'acusada. En Pere Antentes diu de la Margarida Templat *que és bona cristiana i de vida honesta i devota. Que jo l'he vista oir missa moltes vegades i sermons i altres oficis i l'he vista confessar i combrregar i l'he vista exercitar en altres obres bones i pies com és donar caritat a pobres de Jesucrist i li he vistos passar molts rosaris i ensenyar la doctrina a una minyoneta que tenia a casa seva i que era de l'hospici. Fa molts anys que està casada i molt bona casada i obedient del seu marit. I el marit és home de molt bona i honesta vida i bon cristià.* Sobre la bona conducta moral i religiosa de la inculpada declararen també en Montserrat Serra, bracer de l'Esquirol, en Pere Bertrana, pagès de Santa Maria de Corcó i en Gerard Vilaró, teixidor de lli de l'Esquirol, que testifica: *Algunes vegades he preguntat a la noia que té a casa seva què li ensenyava i em va dir que el parenostre, el credo, la salve regina, los articles de la fe, passar el rosari i altres coses bones.* També testifiquen a favor, Salvador Comajoan, pagès de Sant Llorenç Dosmunts, Francesc Antentes, pagès de l'Esquirol, Pere Roca, bracer de l'Esquirol, Joan Arimany, pagès de l'Esquirol, Joan Grau, tragner de l'Esquirol, Pere Pau Antentes, sastre de Vic i Miquel Rocatallada, paraire de l'Esquirol.

El conjunt del sumari sobre les bruixes de l'Esquirol acaba amb un escrit amb data del 21 d'abril de 1621 en el qual Francesc Templat i la

seva dona, Margarida Templat, demanen que la causa contra ella sigui arxivada.

No hi ha cap més referència sobre el cas, la qual cosa fa pensar que s'arxivarien les denúncies i que es deixarien en llibertat les inculpades.

Jaume Crosas Casadesús

Notes

- 1- Als nostres pobles estan encara presents en la memòria dels avis, llocs i llegendes relacionats amb les bruixes de la comarca. Sobre aquesta memòria que encara és viva a la zona, és molt interessant i alligonador llegir el llibre *El folklore de Rupit i Pruitt*. Vol II. Narracions. Eumo Editorial. Vic, 1984. El nostre tema hi és present sobretot de la pàgina 91 a la 114.
- 2- Antoni Pladevall: *Monografies del Montseny*. A "Amics del Montseny", 1986. Pàgines 93-165.
- 3- Cal tenir present que en el temps en que ens centrem (1619), la parròquia encara no estava ubicada al nucli de la població. El seu trasllat no tindrà lloc fins l'any 1743. L'església de Sant Genís, prop del mas Perai, cobria les funcions d'església del poble. Per això no és d'estranyar que els mateixos documents esmentin les dues referències com a dues entitats diferents.
- 4- L'historiador J. Reglà, citat pel propi A. Pladevall, esmenta que a Catalunya, a principis del segle XVII es varen penjar (no pas cremar perquè estaven sota jurisdicció civil) més de quatre-centes bruixes i bruixots.
- 5- A. Pladevall. Obra citada, pàgina 108
- 6- Recordem que a finals del segle XV el Papa Innocenci III publica la butlla *Summis desideratis affectibus*, en la qual accepta la bruixeria i la relaciona amb el poder del dimoni.
- 7- Julio Caro Baroja: *Las brujas y su mundo*. Alianza Editorial, Madrid, 1969, pàg. 131
- 8- Javier Tomeo al seu llibre *La brujería y la superstición en Cataluña*, Ed. Géminis, Barcelona, 1963, recull d'altres autors anteriors alguns testimonis interessants.
- 9- Federico Sena. *Un proceso de brujas de 1620*, a "Ausa". Vol. VI (1968-1971)
- 10- Antoni Pladevall. Obra citada. Pàg. 110 i ss.
- 11- Veure: Javier Tomeo, obra abans citada, pàg. 45.

(*) La transcripció dels textos del sumari de l'Esquirol figurava a l'article amb l'ortografia actualitzada. (N. de la R.)